

bodisi kjerkoli z besedo in z dejanji. Občudovanja vrednemu možu znanstva in dobrotvornosti, ki spaja vse vrline velikega uma z vrlinami zlatega srca, želimo tudi slovenski pravniki: Bog ga živji in ohrani v vsej njegovi svežosti še mnogo mnogo let v ponos naši lepi domovini, v korist zlasti naši bedni deci!

Dr. M. D.

Pregled socialnopolitične uprave v Sloveniji.¹⁾

Dr. France Goršič.

A.) Historični pregled.

Radi posebnih gospodarskih razmer, ki jih je povzročila vojna, se je bila še avstrijska država končno le spametovala, da je z razglasom z dne 27. decembra 1917. l. ustanovila posebno ministrstvo za socialno politiko, ki je začelo poslovati s 1. januarjem 1918. l. v glavnem s področjem za zaščito mladine, zaščito vojnih poškodovancev in svojcev padlih vojakov, socialno zavarovanje (brez rudarskih bratovskih skladnic ter nameščencev v državnih obratih in pri zasebnih železnicah), za obrtno delovno pravo in varstvo delavcev, posredovanje dela, skrb za brezposelne in zaščito izseljencev, za stanovanjstvo in sodelovanje v socialnopolitičnih stvareh splošnega in načelnega značaja. Enaki nagibi, a tudi že sama zveznost z napravami, ki so bile pred preobratom, so predsedništvo narodnega veća v Zagrebu kot takratno vrhovno državno oblastvo napotili, da je hkrati z imenovanjem prve narodne vlade za Slovenijo ustanovilo v Ljubljani tudi poverjenišтво za socialno skrb (razglas Narodne vlade z dne 31. oktobra 1918. l.), ki je začelo poslovati takoj in ne da bi bilo počakalo osnutja ministrstva socialne politike pri osrednji vladi. To ministrstvo je bilo ustanovljeno šele z ukazom z dne 7. decembra 1918. l. Uredba o ustroju ministrstva socialne politike pa je bila izdana stoprv dne 5. aprila 1921. l. ter je bila na to po § 130. ustave po zakonodavnem odboru narodne skupščine uzakonjena (dne 9. aprila 1922. l. št. 539).

Področje poverjenišтва za socialno skrb, kakor si ga je poverjenišтво v svoji naredbi z dne 6. novembra 1918. l. samo določilo, je obsegalo zaščito mladine, zaščito vojnih poškodovancev, socialno zavarovanje

¹⁾ Objava tega spisa po stanju z dne 31. marca 1927. l. se je zaradi obilnega gradiva zakasnila.

vanje, obrtno delovno pravo in zaščito delavcev, posredovanje dela, zaščito brezposelnikov, zaščito izseljencev, stanovanjstvo in sodelovanje pri socialnopolitičnih stvareh splošne in načelne kakovosti, kadar bi spadale v področje drugih poverjeništev. Razen teh poslov, ki so bili v področje sprejeti radi kontinuitete, so bili poverjeništvu za socialno skrb poverjeni tudi posli pri ureditvi in nadzorovanju izvršitve kazni zapora nad mladoletniki, zaščita odpuščenih kaznjencev, pospeševanje zasebne dobrotelčnosti in boj proti beračenju. Zato je imelo poverjeništvu za socialno skrb mnogo oddelkov, ki so se po svojih nalogah imenovali: predsedstveni, mladinski, invalidski, zavarovalni, delavski, ubožni (ki so mu bile po posebnem sklepu deželne vlade poverjene tudi ubožne ustanove), stanovanjski, begunski, oblačilni, statistični in protialkoholni oddelek.

V uredbi o ustroju ministristva socialne politike je bilo določeno (čl. 20.), da sme minister socialne politike v dobi, dokler ne bo v vsej kraljevini uvedena enotna uprava, v posameznih pokrajinah postaviti oddelke, ki bodo neposredno ministristvu podrejeni, katero jim bo izključno dajalo naloge. Do 28. junija 1921. l. je vršilo posle socialne politike v Sloveniji z vso prej navedeno pristojnostjo poverjeništvu za socialno skrb kot oddelek Narodne ozir. kasneje Deželne vlade za Slovenijo. Odslej se je organizacija socialne politike v Sloveniji izpreminjala prav tako, kakor se je izpreminjala organizacija občne državne uprave. Pokrajinska uprava za Slovenijo, ki je bila v smislu čl. 134. ustave naslednica Deželni vladi za Slovenijo, je bila po lastnem razglasu z dne 2. avgusta 1921. l. razdeljena na oddelke, med katerimi je bil zopet oddelek za socialno skrbstvo. Pokrajinski namestnik je vršil pokrajinsko upravo pod neposrednim nadzorstvom ministra za notranje stvari in kot organ pristojnih ministrov, torej na torišču socialne politike po svojem šefu oddelka za socialno politiko kot organ ministristva za socialno politiko. Toda pokrajinska uprava je imela zgolj začasen značaj. Bila je most za prehod. Njeni posamezni deli in oddelki so se imeli ukiniti, njihovi posli pa prenesti deloma na posamezna ministristva, deloma na velike župane kot načelnike občne uprave v oblasteh ali pa na oblastne samouprave, t. j. na oblastne skupščine in oblastne odbore.

Izza dne 21. aprila 1922. l., ko je zadobil veljavo zakon o občni upravi, so spadali k tej občni upravi tudi posli, za katere je bilo pristojno ministristvo socialne politike. Tako so z ostalimi funkcijami občne uprave vred prešli tudi ti posli na velike župane, da jih oni vršé pod nadzorstvom pristojnega ministristva. Ker je bila Slovenija razdeljena v dve oblasti, ljubljansko in mariborsko, bi se bili morali i socialnopolitični posli razdeliti med oba velika župana. Ta likvidacija pa se je izvršila le deloma. O tem kasneje.

Radi krčenja kreditov v državnih proračunih se je ožil delokrog slovenske socialnopolitične uprave. Od leta 1922. dalje se je postopoma reduciralo osebje oddelka za socialno politiko, hkrati pa

so se v prav izdatni meri manjšali materialni izdatki. Toda ves uspeh je bil zavisen od razpoložnih materialnih kreditov zlasti pri zaščiti vojnih invalidov in pri zaščiti dece in mladine. V proračunskotehničnem pogledu bodi samo to povedano, da so bili krediti za zaščito dece in mladine, za inspekcije dela in za borze dela preliminirani kar na osrednjem budžetu ministrstva, ne da bi bilo kdaj razvidno, koliko pripada za rečene svrhe Sloveniji.

Višek delovanja oddelka za socialno politiko je bil brez dvojbe koncem leta 1921. Takrat so bili odseki oddelka: predsedstveni odsek; odsek za javno pomoč z referati za prehrano, izseljeništvu, begunstvo, uboštvo, ustanove, oblačilnico in protialkoholne stvari; odsek za zaščito delavcev; stanovanjski odsek; zavarovalni odsek, ki je vodil posle delavskega zavarovanja, pokojninskega zavarovanja za nameščence in pokrajinskega pokojninskega sklada za Slovenijo; odsek za statistiko, ki je obravnaval rezultate popisa prebivalstva in domačih živali, ki je bil izveden januarja meseca 1921. l.; odsek za zaščito dece in mladine; invalidski odsek; končno odsek za računovodstvo.

Že Narodna vlada za Slovenijo je bila pri svojem poverjeništvu za socialno skrbstvo ustanovila «Mladinski oddelek», ki se je na podstavi prvega, tako zvanega Koroščevega pravilnika z dne 10. marca 1919. l. pretvoril v «Pokrajinski odbor za zaščito dece in mladine za Slovenijo v Ljubljani». Po Koračevem pravilniku z dne 1. oktobra 1919. l. se je prekrščena «Oblastna zaščita dece in mladine» popolnoma izločila iz okvira poverjeništvu za socialno politiko, je postala popolnoma samostalen organ ter bila podrejena neposredno «Odeljenju za zaščito dece i mladeži u Beogradu». Toda že z naredbo ministra Šurmina z dne 2. aprila 1920. l. je bila pokrajinska zaščita dece in mladine zopet podrejena poverjeništvu za socialno skrbstvo. Odslej je ostalo pri tem, da je bil odsek za zaščito dece in mladine podrejen oddelku za socialno politiko in s tem pokrajinskemu namestniku oziroma velikemu županu.

Prvo delovanje na poprišču zaščite dece in mladine je bilo skromno, ker so bila sredstva pičila. Kmalu pa je bilo treba izvesti organizacijo, kakršna je bila zamišljena po pravilniku in poslovniku z dne 1. oktobra 1919. V ta namen je bilo treba ustvariti najprej statistiko dece, nato se lotiti preosnutja tako zvane občne zaščite dece in mladine, hkrati pa pazljivo obrniti na to, da se ustanove vsaj najbolj potrebni specialni zavodi. Že v začetku l. 1920. so ta predдела toliko napredovala, da je bil zaključen splošen načelni načrt, ki se je na to postopno izvršil. Po statistiki, ki je bila izvedena za dan 31. decembra 1919. l., je bilo dognano, da je bilo število pravih sirot (brez očeta in matere) v vsej Sloveniji 4020, populusirot 41.839, nezakonskih otrok pa 38.988, skupaj torej 84.847. Organizacija občne zaščite dece in mladine je bila zamišljena po zaščitnih instancah tako, da naj bi tvorile krajevne zaščite prvo, okrožne zaščite drugo, oblastna zaščita pa tretjo

stopnjo, le v mestih z lastnim statutom, v Ljubljani, Mariboru, Celju in Ptujju, naj bi bile krajevne zaščite neposredno podrejene oblastni zaščiti kot drugi in vrhovni instanci. Okrožni zaščiti sta bili dve, ena v Ljubljani, druga v Mariboru. Krajevne zaščite so se ustanovljale v dveh značilnih oblikah, ali kot izrečne državne krajevne zaščite v smislu pravilnika in poslovnika (tip A), ali pa tako, da so se zasebnim društvom, ki se bavijo z zaščito otrok, poverili posli državne krajevne zaščite (tip B). Državna zaščita dece in mladine je prevzela nekaj otroških vrtcev od Ciril Metodove družbe, da je s tem družbo razbremenila. Toda otroški vrtci so ostali po veliki večini zavodi prosvetne uprave slej ko prej, tiste pa, ki jih je ona prevzela, je skušala državna zaščita dece in mladine, naj ugotovim, da ob hudem nasprotovanju in zelo nepovoljnih razmerah, preosnovati v zavetišča po metodi dr. Marije Montessorijeve. Na tem načelu je bil osnovan n. pr. dečji dom v Mariboru, kjer je bilo poleg sprejemališča dnevno zavetišče z zdravniško ambulanco ter s posvetovalnico za matere in oskrbovalnico za dojenca. Oblastni dečji dom v Ljubljani je imel zavetišče, ki ga je upravljalo društvo za otroško varstvo in mladinsko skrb v Ljubljani, dalje poseben oddelek za otroke v predšolski dobi in poseben materinski dom. Specialna zavoda sta bila državni zavod za gluhozemce v Ljubljani, pred preobratom zasebna institucija, ki je bila podržavljena z razpisom ministrstva socialne politike z dne 4. decembra 1919. l., ter državno vzgajališče v Ljubljani s posebnim oddelkom za mladostnike pod 14 leti, ki je bilo podržavljeno z razpisom ministra socialne politike z dne 18. maja 1920. l.

Že v mesecu decembru l. 1918. je bil pri poverjeništvu za socialno skrbstvo ustanovljen in validski referat za posle, ki so se tikali zaščite vojnih invalidov in svojcev onih, ki so padli v vojni. Ob preobratu je obstajala zgolj invalidska šola v Ljubljani, kjer so oskrbovali vojne invalide, ki so se učili obrtov. Delo se je množilo tako, da se je že v novembru l. 1920. osnoval poseben in validski oddelek (kasneje odsek), čigar posebni referati so bili: socialna pomoč vojnim invalidom in rodbinam padlih (pravne stvari, brezobrestna posojila, podeljevanje trafik in stvari agrarne reforme); upravni referat za vodstvo in nadzorstvo invalidskih zavodov ter za denarne zadeve (nakazovanje in obračunjanje kreditov); referat za pokojnine invalidov, vdov in sirot ter upokojenih častnikov; reedukacijski referat za izšolanje vojnih invalidov in tako zvana posvetovalna komisija; končno statistika s kartoteko za vojne invalide, vojne vdove in vojne sirote. Po tej statistiki je bilo l. 1921. v Sloveniji 9887 vojnih invalidov, 5408 vojnih vdov in 2012 vojnih sirot. Pripomniti je treba, da so v Avstriji poslovale v vseh kronovinah tako zvane «Komisije za preskrbo vračajočih se vojniki» kot nekakšni invalidski oddelki takratnih deželnih vlad oz. namestništev, ter da se je nakazovanje in izplačevanje pokojnin vršilo preko Dunaja oz. za Prekmurje preko Budimpešte. Takrat so vojne in

valide superarbitralni pri pristojnem kadru ali pa pri komandi vojnega okrožja, korna intendantca pa jim je odmerila pokojnino, katero je po plačilnem nalogu mesečno v poštnočekovnem prometu izplačevala pokojninska likvidatura na Dunaju. Radi javne pomoči vojnim invalidom so imeli skoraj pri vsakem polku ali črnovojniškem poveljstvu kak sklad. Jasno je, da je ta preskrba ob preobratu na mah odrekla. Končno urejena je bila ta stvar popolnoma iznova stoprv l. 1922. (okoli 22.000 aktov!). Invalidska šola pri komandi garnizijske bolnice v Ljubljani, ki je bila ustanovljena l. 1917., se je vodila tudi še po preobratu. Ta zaščita se je morala preosnovati. Oskrbo invalidov, ki so v reedukaciji, sta prevzela invalidska doma v Ljubljani in v Celju. Od l. 1923. pa je reedukacija omejena na ljubljanski invalidski dom, dočim služi celjski za hiralnico (bolnico) vojnih invalidov. Del stare invalidske šole je bil premeščen v invalidski (prej vojaški) dom v Rogoški Slatini, toda ta invalidski dom je bil že l. 1923. likvidiran. Januarja 1919. l. je bila ustanovljena državna protezna delavnica v Ljubljani, ki je kasneje pri invalidskem domu v Celju osnovala posebno protezno popravilnico, ki vojnim invalidom proteze popravlja, dočim jih protezna delavnica tudi izdeluje in sicer izredno dobro in po najbolj modernih načinih. Ker so bili v mesecu novembru l. 1918. vsi slovenski slepi invalidi iz Gradca in Linza repatriirani, je poverjenišтво za socialno skrbstvo v oktobru 1919. l. prevzelo v svojo upravo tudi zavod za slepce. Za tuberkulozne invalide so osnovali zdravilišče na Golniku, ki je last fonda za preskrbo vračajočih se vojniki za Slovenijo v Ljubljani. Že meseca septembra 1919. l. so bili v grajskem posloppju nastanjeni prvi bolniki, v avgustu l. 1921. je bilo zgrajeno prvo (staro) zdravilišče za 45 bolnikov, a l. 1925. je bil v obratu že novi sanatorij z nadaljnimi 120 bolniškimi mesti, kamor se sprejemajo tudi zasebni oskrbovanci, ki plačujejo predpisano oskrbnino. Za zdravljenje revmatičnih vojnih invalidov se je ustanovil invalidski dom v Toplicah pri Novem mestu s 34 mesti, ki se obratuje vsako leto tri mesece.

Inspekcija dela je bila ustanovljena, da nadzoruje, kako se izvršujejo zakoni in uredbe, ki se tičejo socialne in življenjske zaščite delavcev v onih industrijskih, obrtnih, trgovskih in prometnih obratih in podjetjih — privatnih, državnih in občinskih —, kjer so zaposleni civilni delavci. Te posle obavlja osrednja inspekcija dela pri ministrstvu socialne politike s pomočjo oblastnih inspekcij dela. Od prvotnih inspekcij dela v Ljubljani, Mariboru in Celju obstoji samo še inspekcija dela v Ljubljani in nje ekspozitura v Mariboru, ki pa je izpostava zgolj po imenu, saj je dejansko docela samostojna.

Kot pomožni organi ministrstva socialne politike so zamišljene tako zvane borze dela, ki naj služijo cilju, da se pravilno uredi delovni trg vseh vrst delavcev. Krajevne borze dela so bile podrejene osrednji borzi dela v Beogradu. Od prvotnih borz dela v Ljubljani, Mariboru, Ce-

lju, Ptuju in Murski Soboti posluje danes, mimogrede rečeno, pod zelo izjemnimi okolnostmi, samo še borza dela v Ljubljani, vse ostale so bile tekom zadnjih let ukinjene.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

Dr. Gregor Krek in dr. Milan Škerlj: Die österreichischen Zivilprozeßgesetze im Königreich der Serben, Kroaten und Slovenen. Sonderdruck des Nachtrages III aus Neumanns Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, vierte Auflage. Wien 1928. Manzsche Verlags- und Universitäts-Buchhandlung. Str. 224.

Dvojen je bil namen, kakor pravita pisatelja v predgovoru, ko sta spisovala naznanjeno knjigo: omogočiti avstrijskemu juristu vpogled v izpremembe, ki so jih doživeli naši civilnopravni zakoni po prevratu, dalje pa biti tudi jugoslovanskemu pravniku zanesljiv kažipot po zavitih stezah jugoslovanske zakonodaje in mu nuditi zlasti pregled po novih različnih zakonih. Težavno in ogromno delo, ko je bilo treba iz obilice izbirati zakonite predpise, ki modificirajo tu pa tam civilnopravno pravo, še težje, ko se novo pravo na posamezne pravne sisteme v državi skoro nič ne ozira, ampak mu je po večini samo en temelj, namreč srbsko pravo, je v zlic vsem tem, človek bi menil skoro nepremagljivim težkočam, sijajno uspelo. Avtorja sta nam ustvarila s tem zbirko vseh zakonitih predpisov, jo obenem komentirala, upoštevajoč pri tem vso domačo literaturo in judikaturo. Ustvarila sta s tem delo, čigar vrline je nemogoče izraziti s par besedami, ki jih bo pa spoznaval praktik dan za dnevem, črpajoč iz te bogate zakladnice pri svojem opravilu.

Kako vestno sta smatrala avtorja svojo nalogo, kaže, da se nista omejila samo na razlago zakonitih določb, v precej obširnem uvodu sta marveč podala pregled o upravnih in sodnih organizaciji naše države, pregled, ki ne pouči zadostno samo tujca, ampak daje tudi domačemu juristu odgovor na marsikatero interesantno vprašanje, ki bi ga drugod iskal zaman. Istemu smotru, dati čitatelju celotno zaokroženo sliko pravosodstva v pokrajinah, kjer so v veljavi še avstrijski civilnopravni zakoni iz l. 1895., služi pred razlago sodnega pravilnika uvrščeni nemški prevod dotičnih določb vidovdanske ustave, ki se količkaj tičejo civilnega prava. Tudi ta vzorni prevod je opremljen z dragocenimi opazkami, ki posegajo deloma tudi v druge pravne panoge. Sicer obravnavata avtorja po legalnem redu dotične paragrafe sodnega pravilnika, civilnopravnega reda in uvodnih zakonov k obema imenovanima zakonoma, ki so doživeli po naši zakonodaji izpremembe, ki jih Neumann v glavnem delu ni upošteval,